

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ ІМ. С.І. ЮРІЯ**

КУРСОВА РОБОТА

на тему:

*«Недержавні пенсійні фонди в Україні: реалії та
перспективи функціонування»*

Студента 5 курсу ФУПОм – 11 групи
напряму підготовки: фінанси та кредит
спеціальності: управління публічними і
особистими фінансами
Сафандули Ярослава
Керівник: к.е.н. Петрушка О.В.
Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка:
ECTS _____

Члени комісії		(підпис)		(прізвище та ініціали)
		(підпис)		(прізвище та ініціали)
		(підпис)		(прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2017 рік

План

Вступ

1. Теоретико-організаційні засади функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні.

2. Практика функціонування вітчизняних недержавних пенсійних фондів.

3. Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні.

Висновки

Список використаних джерел

ВСТУП

Сьогодні в Україні система пенсійного забезпечення знаходиться в стадії трансформації. Діюча пенсійна система в період переходу до ринкової економіки виявила неспроможність забезпечити достатні виплати пенсіонерам, використовуючи однорівневу модель державного пенсійного страхування. Побудова пенсійної системи, яка відповідає вимогам ринкової економіки є одним з найбільш важливих завдань, яке необхідно вирішити в соціальній сфері країни.

На функціонування пенсійної системи впливає ряд факторів, за допомогою яких формується не лише напрямки соціальної політики, а й економічна стабільність країни. Сьогодні постає питання удосконалення чинної системи соціального захисту та розвиток не тільки загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, з метою створення стійкої фінансової бази для забезпечення людини у старості, а й формування міцної пенсійної системи в цілому. Доцільним у цьому напрямку виступає розвиток недержавного пенсійного страхування, що займає винятково важливе місце у системі соціального захисту працюючої частини населення. В Україні даний напрямок уже активно розвивається, і першим результатом є поява недержавних пенсійних фондів.

Тому, вивчення особливостей функціонування недержавних пенсійних фондів їх загального стану і проблем в даний час є актуальним.

Метою курсової роботи є дослідження теоретичних основ та практичних аспектів функціонування недержавних пенсійних фондів, напрямки формування і використання їх коштів та обґрунтування можливих шляхів удосконалення організації діяльності недержавних пенсійних фондів.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- охарактеризувати теоретичні основи функціонування та розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні;

- провести аналіз та оцінку функціонування недержавних пенсійних фондів;
- визначити шляхи удосконалення діяльності недержавного пенсійного страхування в Україні.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі функціонування недержавного пенсійного страхування в Україні.

Предметом дослідження є діяльність недержавних пенсійних фондів в системі пенсійного забезпечення.

В процесі проведення аналізу були використані наступні методи дослідження: аналітичний, монографічний, статистичний, загальнонауковий – методи аналізу і порівняння.

Інформаційною базою написання курсової роботи є праці вітчизняних та зарубіжних вчених економістів, підручники навчальні посібники, періодичні видання, статистичні дані та підзаконні акти.

Курсова робота складається зі вступу, основної частини, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 27 сторінок комп'ютерного тексту. У роботі наведено 2 таблиці і 4 рисунки. Список використаних джерел налічує 20 позицій.

1. Теоретико-організаційні засади функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні.

У сучасних умовах, коли запроваджуються економічні системи, які ґрунтуються на ринкових принципах та керуються приватним сектором, звичайні розподільчі пенсійні системи, які знаходяться в державному управлінні, потребують реформування. Саме тому поряд із системою загальнообов'язкового виділяють недержавне пенсійне страхування.

Система недержавного пенсійного страхування – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного страхування пенсійних виплат.

В незалежній Україні перші недержавні пенсійні фонди з'являються в 1991-х роках. Створювалися вони на основі ухваленого в 1991 р. Закону України —Про господарські товариства як акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю або прийнятого у 1993 р. Декрету Кабінету Міністрів України —Про довірчі товариства [18].

Історично недержавні пенсійні фонди в Україні утворювалися у вигляді унітарної фінансової установи, у рамках якої виконувалися всі функції недержавного пенсійного забезпечення. З прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» у 2003 р. в Україні передбачено створення багаторівневої системи пенсійного забезпечення, а саме – трьохрівневої пенсійної системи.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат за рахунок відрахувань на недержавне пенсійне страхування,

нарахованого на пенсійні виплати, у порядку та на умовах згідно з відповідним законодавством. Цей рівень регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. № 1057-IV, який набрав чинності в 2004 р. З цього часу процес становлення та розвитку системи недержавного пенсійного страхування прискорився [19].

Відповідно до чинного законодавства недержавне пенсійне страхування (третій рівень) здійснюється:

а) недержавними пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;

б) страховими організаціями шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

в) банківськими установами шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб [17].

Неординарним підходом до визначення поняття НПФ є автор Боярко І.М. Він зазначив, що НПФ – це фонд, заснований для створення за рахунок регулярних внесків сукупності активів з метою інвестування їх для отримання довгострокового прибутку та фінансування пенсійного забезпечення застрахованих осіб.

В Україні недержавні пенсійні фонди функціонують у трьох формах: корпоративні, професійні та відкриті. Корпоративний фонд створюється одним або кількома юридичними особами-роботодавцями, до яких можуть приєднуватись інші роботодавці-платники.

Фінансове наповнення недержавних пенсійних фондів здійснюється, насамперед, за рахунок внесків роботодавців і найманих працівників, а також отриманого фондами інвестиційного доходу. Більшість роботодавців реалізують пенсійне забезпечення працівників шляхом розробки і наступного

впровадження корпоративних пенсійних програм, параметри яких визначаються цілями і завданнями розвитку бізнесу, та як правило, узгоджуються з профспілками підприємства, галузей і регіонів [11].

Роботодавець-платник не є засновником корпоративного пенсійного фонду, але користується багатьма правами і обов'язками по відношенню до обслуговування своїх працівників у такому НПФ. Такий роботодавець має укласти договір про участь у корпоративному пенсійному фонді з радою цього фонду. Учасниками корпоративного НПФ можуть бути виключно фізичні особи, які перебувають, або перебували у трудових відносинах з роботодавцями-засновниками та роботодавцями-платниками цього фонду.

Як зазначив вчений Петрушка О.В., такий вид недержавного пенсійного страхування є корисним і для самого працівника, адже формує його індивідуальний соціальний захист (пенсійні внески, здійсненні роботодавцем - це власність працівника, якою він розпоряджається); дає можливість самому робити додаткові пенсійні внески, що збільшує його особисті пенсійні накопичення, а в майбутньому отримати розподілений прибуток пенсійного фонду.

Професійний фонд може бути заснований об'єднанням юридичних осіб-роботодавців, об'єднанням фізичних осіб, включаючи професійні спілки, або фізичними особами, пов'язаними за родом їх професійної діяльності. Учасниками такого фонду можуть бути виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної у статуті НПФ.

Відкритий фонд створюється однією або кількома юридичними особами і є доступним для будь-яких юридичних та фізичних осіб як вкладників фонду.

Відкритий недержавний пенсійний фонд є прийнятним для всіх. Головне, що відрізняє відкритий фонд від інших, це можливості:

- більшої гнучкості щодо розміру пенсійних внесків;
- участі в недержавному пенсійному забезпеченні тільки частини колективу роботодавця на відміну від корпоративного фонду, де роботодавець

зобов'язаний робити перерахування коштів на користь усіх без винятку своїх працівників;

- участі будь-яких фізичних осіб як вкладників на свою користь або на користь своїх найближчих родичів;
- залишитися учасником фонду після припинення трудових відносин з роботодавцем [1, 5, 20].

Основні відмінності між відкритим, корпоративним і професійним НПФ узагальнено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Відмінності між видами НПФ [1]

НПФ	Засновники	Учасники
Відкритий	Одна чи кілька юридичних осіб, які можуть бути засновником одного чи кількох відкритих НПФ. Не може бути засновником відкритих НПФ юридична особа, діяльність якої фінансується за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів.	Фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства) незалежно від характеру і місця роботи.
Корпоративний	Юридична особа - працедавець або кілька юридичних осіб - працедавців, до яких можуть приєднуватися інші працедавці-платники. При цьому юридична особа може бути одночасно засновником не більше як одного корпоративного НПФ.	Виключно фізичні особи, які перебувають чи перебували у трудових відносинах із працедавцями - засновниками і працедавцями - платниками цього фонду.
Професійний	Об'єднання юридичних осіб - працедавців, які можуть бути одночасно засновником не більше одного корпоративного НПФ. Об'єднання фізичних осіб, включаючи професійні союзи (об'єднання профспілок). Фізичні особи, пов'язані родом їхньої професійної діяльності (занять).	Виключно фізичні особи, пов'язані родом їхньої професійної діяльності (занять), визначеної у статутному фонді НПФ.

Отже, недержавна пенсійна система відіграє важливу роль у пенсійному забезпеченні громадян, а також є гарантом гідного життя після виходу на пенсію. Розвиток ринку недержавних пенсійних фондів в Україні має стати одним зі стратегічних інвестиційних джерел, спрямованих на підтримку економічного зростання загалом в Україні.

2. Практика функціонування вітчизняних недержавних пенсійних фондів.

Перш ніж почати розгляд даного питання, слід сказати, що одним з головних завдань, які покладені на НПФ є мобілізація фінансових ресурсів, трансформація їх в інвестиційний капітал та здійснення виплат учасникам цих фондів.

Формування фінансових ресурсів НПФ – комплексний процес, який складається з моделювання портфеля активів і пасивів. Результатом проведеного аналізу фінансової звітності та законодавчої бази щодо формування пасивів і використання активів недержавних пенсійних фондів в Україні є сформована та формалізована структура фінансових ресурсів.

До складу активів НПФ належать: активи в грошових коштах, активи в цінних паперах, інші активи згідно із законодавством.

Пенсійні активи НПФ не можуть формуватися за рахунок коштів, отриманих на підставах, що суперечать законодавству, також активи не можуть бути предметом застави і повинні використовуватися лише на призначені цілі. На пенсійні активи не може бути звернене будь-яке стягнення або застосована конфіскація, якщо вони сформовані за рахунок коштів, отриманих на підставах, що не суперечать законодавству [6].

Існують такі напрямки формування пенсійних активів:

1) добровільні внески до НПФ (пенсійні внески) відповідно до обраної пенсійної схеми:

а) учасники недержавних пенсійних фондів – це люди, на користь яких сплачуються пенсійні внески до фонду;

б) вкладники недержавних пенсійних фондів – це сам учасник, його роботодавець, професійне об'єднання або члени сім'ї.

2) на основі прибутку від інвестування пенсійних внесків [7].

Кошти, накопичувані на пенсійних рахунках їхніх учасників, як правило, є значним джерелом інвестицій. Особливість діяльності НПФ у тому, що вони зацікавлені

здійснювати довгострокові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат. Це дозволяє розвивати ринок довгострокового запозичення коштів. Можливі обмеження щодо напрямів інвестування активів недержавних пенсійних фондів в Україні чітко визначені Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [19].

Для того, щоб оцінити можливості системи недержавного пенсійного забезпечення, перспективи та напрямки її подальшого розвитку потрібно проаналізувати стан та динаміку загальних показників, які характеризують систему недержавного пенсійного забезпечення.

Станом на 31.12.2016 в Державному реєстрі фінансових установ кількість недержавних пенсійних фондів становить 94. При цьому левову частку складають відкриті недержавні пенсійні фонди (приблизно 80 %), що пояснюється вигодою від свободи вступу до них нових учасників без обмежень галузі, в якій вони працюють. Динаміка кількості НПФ та адміністраторів НПФ протягом 2012 – 2016 років показана у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка кількості недержавних пенсійних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів протягом 2012 – 2016 років [3]

Показник	Рік					Відхилення 2016 р. до 2012 р.	
	2012	2013	2014	2015	2016	шт.	%
Кількість НПФ	110	108	101	96	94	-26	85,5
Кількість адміністраторів НПФ	34	35	36	33	30	-4	88,2

Всі ці фонди розміщені по території України нерівномірно. Найбільша кількість їх зареєстрована у місті Києві – 61, у Дніпропетровській – 7, у Харківській, у Львівській та Івано-Франківській обл. – по 4.

Найменшу частку у структурі недержавних пенсійних фондів займають професійні та корпоративні НПФ. У відкритих фондах відбувалося стрімке зростання їх кількості, але за останній рік ситуація кардинально

змінилася, спостерігається зменшення темпів зростання. Це спричинено складною ситуацією на ринку соціальних послуг та рядом інших чинників [3].

Кількість адміністраторів недержавних пенсійних фондів, які мають ліцензію з адміністрування недержавних пенсійних фондів, становить 30 установ. Порівнюючи 2016 р. 2012 р. то їх кількість зменшилася на 4 адміністратора. Кількість адміністраторів НПФ пов'язано насамперед з кількістю діючих недержавних фондів в країні.

Таким чином, спостерігається поступове скорочення кількості НПФ, що, на мою думку, є наслідком зростання конкуренції між ними та необізнаність населення послугами якого НПФ краще скористатися.

Проте, незважаючи на скорочення кількості НПФ, система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно.

Протягом 2012 – 2016 років кількість учасників НПФ зростає на 173,3 тис. осіб, або на 142,1% та на кінець 2016 року склала 584,8 тис. осіб (у 2012 році – 411,5 тис. осіб). Ці зміни зображені на рисунку 2.1.

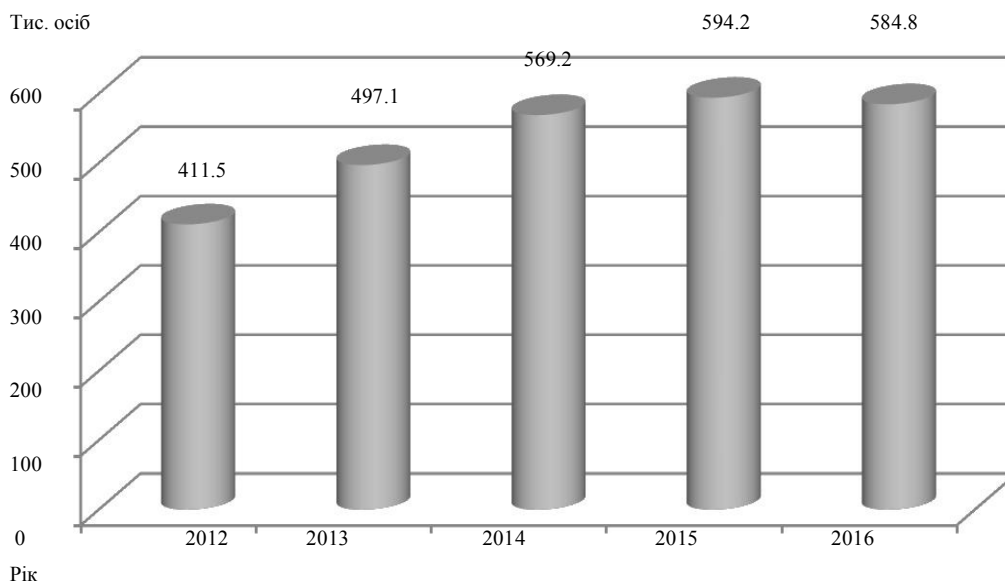

Рисунок 2.1 – Динаміка зростання кількості учасників протягом 2012 – 2016 рр. [12-16]

Станом на кінець 2016 року адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 69 388 пенсійних контрактів з 49 057 вкладниками, з яких

2 374 вкладники – юридичні особи на яких припадає 1 255,1 млн. грн.внесків від пенсійних внесків по системі НПЗ, а 46 683 вкладників – фізичні особи на яких припадає 58,7 млн. грн.

При цьому порівнюючи 2012 – 2016 рр. кількість укладених контрактів НПФ зросла 7,1 тис. шт., або 111,4% та на кінець 2016 року становила 69,4тис. шт., а у 2012 році 62,3 тис. шт. Найбільшу кількість укладених контрактів припадає на 2015 рік – 75 тис. шт. Динаміка кількості укладених контрактів зображено на рисунку 2.2.

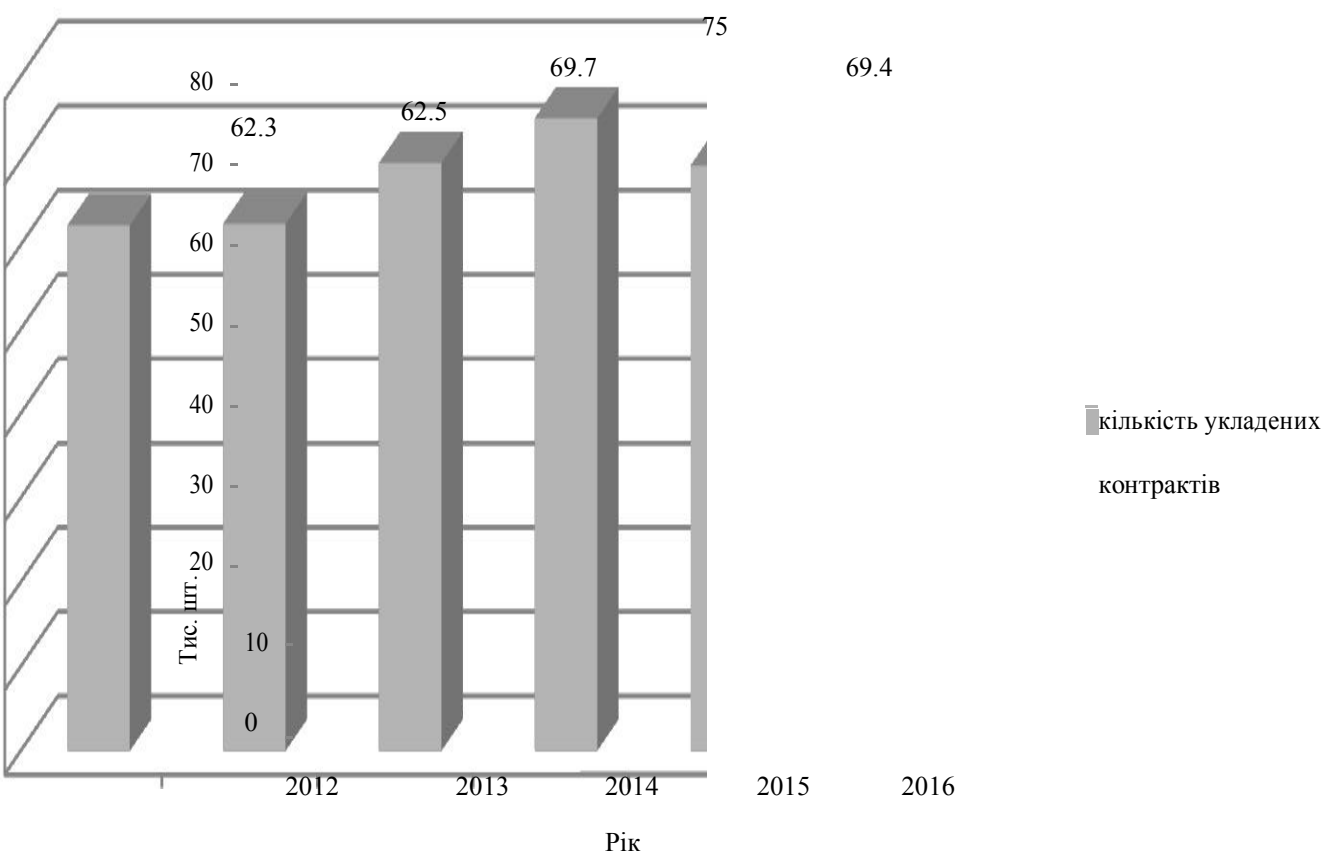

Рисунок 2.2 – Динаміка кількості укладених контрактів протягом 2012– 2016 рр. [12-16]

Загалом спостерігається тенденція до зменшення кількості укладених контрактів, що все таки як економічною так і політичною нестабільністю у країні.

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески.

Аналізуючи динаміку сплачених пенсійних внесків, слід зазначити, що надходження пенсійних внесків за 2016 рік збільшились на 215,8% (або на 705

млн. грн.) і становили 1 314,0 млн. грн. в порівняння з 2012 роком – 609млн. грн. рисунку 2.3.

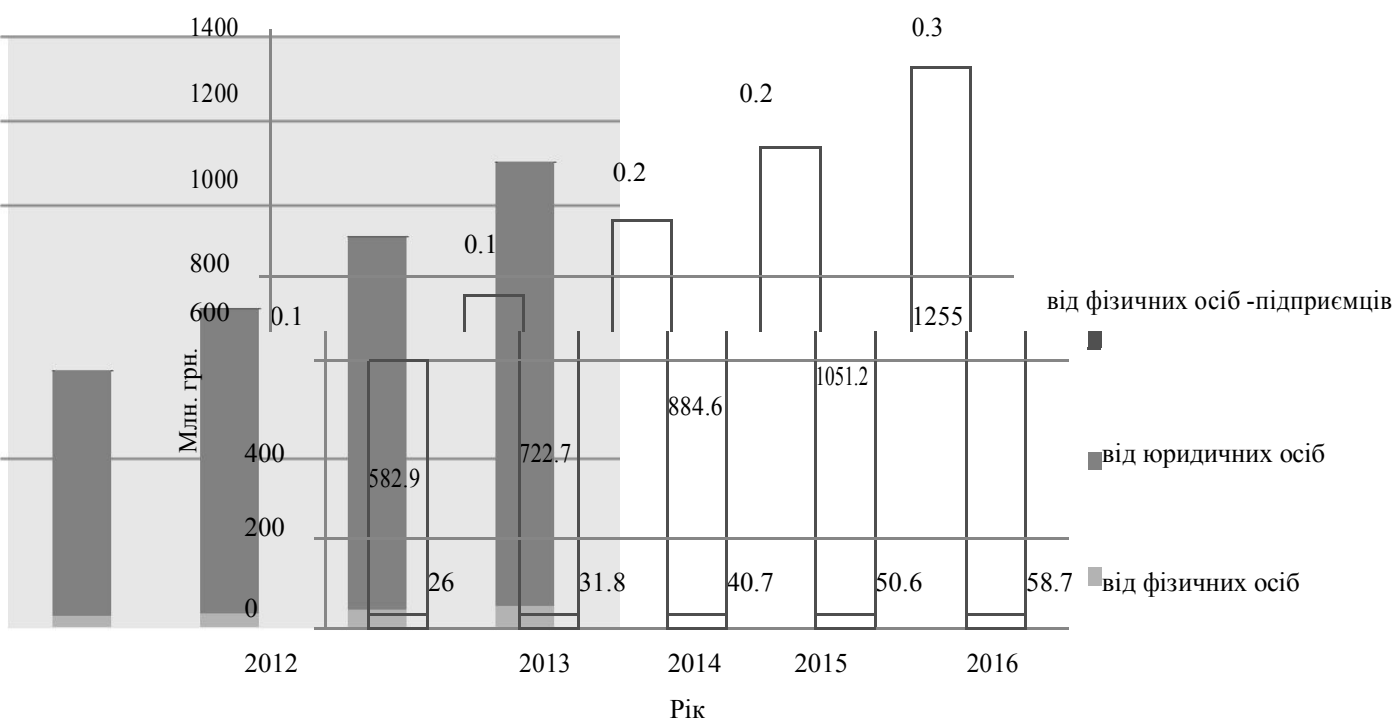

Рисунок 2.3 – Динаміка внесків у недержавні пенсійні фонди протягом 2012 – 2016 рр. [12-16]

Отже бачимо, що збільшення обсягів укладених контрактів, відповідно і кількості учасників, спричиняє збільшення кількості внесків у недержавні пенсійні фонди. Узагалі, в системі НПЗ серед вкладників спостерігається тенденція до скорочення або тимчасового припинення сплати внесків на користь своїх учасників, що спричинена нестабільною економічною ситуацією, яка на цей час має місце в країні.

Слід зазначити, що учасниками фондів стають, в основному, особи вікової категорії 45-55 років, які не встигають накопичити належні суми пенсійних коштів для здійснення таких виплат на визначений строк. В умовах сьогодення та масового звільнення працівників і безробіття більшість з них все частіше, відповідно до законодавства, визначають пенсійний вік меншим від пенсійного віку, який надає право на пенсію за

загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням для отримання одноразової виплати.

Частка учасників НПФ вікової групи старше 55 років становить 14 % (2015 рік – 13,5 %, 2014 – 14,2 %, 2013 – 12,2 %), вікової групи до 25 років 6,5 % (2015 рік – 7 %, 2014 – 8,6 %, 2013 – 9,9 %) [12-16].

Таким чином, збільшення обсягів укладених контрактів, відповідно і кількості учасників, спричиняє збільшення кількості внесків у недержавні пенсійні фонди та підвищує доходи недержавних пенсійних фондів, які потім трансформуються у позиковий або інвестиційний капітал.

З розвитком недержавних пенсійних фондів, люди стали більше знати про них, стали більше їм довіряти, про це свідчить зростання кількості його учасників відповідно до укладених контрактів, мобілізація грошових коштів та залучення їх в позикові та інвестиційну сфери, що принесе цим фондам додаткові доходи для здійснення виплат своїм учасникам.

3.Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні.

Одним із головних пріоритетних напрямків соціального забезпечення в Україні, згідно із Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", є пенсійна система, як основа матеріального стану непрацюючих громадян. Обов'язком держави в цьому напрямку є певні організаційні заходи, які дають змогу поетапно, з врахуванням особливостей бюджетного наповнення, досягти відповідного рівня пенсійного забезпечення цієї категорії населення. Починаючи з 2004 р. із прийняттям Закону, починає формуватись нова пенсійна система, яка дасть змогу забезпечити громадянам країни достатній соціальний рівень забезпечення після закінчення трудової діяльності. Саме реформування пенсійної системи дасть змогу встановити пряму залежність розміру майбутніх пенсійних виплат безпосередньо від кожної працюючої людини, а не лише від держави.

Тобто, це можливість для кожної працюючої людини забезпечити собі достатній рівень доходу після виходу на державну пенсію. Суть пенсійної реформи полягає у переході до трирівневої пенсійної системи, де третім рівнем являється система недержавного пенсійного забезпечення [9].

Третій рівень системи пенсійного забезпечення ґрунтується на засадах добровільної участі громадян у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання додаткових пенсійних виплат. Громадяни на власний вибір відкривають індивідуальний накопичувальний рахунок у будь-якому НПФ та вносять внески згідно укладеного договору з адміністратором НПФ [8].

Трирівнева пенсійна система гарантує, що кошти на рахунках Державного та недержавних пенсійних фондів є безпосередньою власністю пенсіонерів. Тобто, по досягненню пенсійного віку їм буде виплачуватись солідарна пенсія, а також додаткова пенсія з індивідуальних рахунків недержавних пенсійних фондів (третій рівень пенсійної системи) [16].

Щоб найкраще зрозуміти діяльність та проблеми, які постають перед недержавними пенсійними фондами, спочатку необхідно зобразити її організаційну структуру. Представимо її у вигляді такої схеми, рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Схема функціонування НПФ [16]

Надзвичайно важливою проблемою мабуть є забезпечення стабільності пенсійної системи. Фінансова стабільність пенсійної системи залежить від ряду факторів – це стану розвитку економіки, рівня соціального податку, тобто тарифу страхових внесків або нарахування на фонд оплати праці, демографічного навантаження на працюючу частину населення, співвідношення середньомісячного розміру пенсії до середньомісячного розміру заробітної плати та наявності коштів у пенсійній системі.

Проте підвищення ставок відрахування до пенсійної системи не розв'яже проблеми фінансової стабільності. Підвищення тарифу внесків на пенсійне

страхування є безперспективним тому, що підвищує макроекономічний ризик і перешкоджає фінансовій стабільності в країні, зокрема сприяє зростанню інфляційних процесів, підвищенню цін на продукти та послуги, зростанню частки осіб, які ухиляються від сплати внесків та тіньового сектору економіки. Зростання демографічного навантаження на працюючу частину населення обумовлено негативними демографічними процесами – старіння населення та від'ємний природний приріст. Низький рівень народжуваності, зниження питомої ваги молодих вікових груп до 16 років у поєднанні з очікуваним майбутнім збільшенням тривалості життя сприятимуть зростанню чисельності пенсіонерів [2].

Захист пенсійних накопичень та їх примноження за рахунок інвестиційного прибутку з метою здійснення майбутніх пенсійних виплат учасникам знаходиться в руках фінансових установ (банк-зберігач і КУА), які здійснюють управління активами НПФ. Отже, саме від того, як працюють ці установи, як будують відносини з фондом і як контролюються, значною мірою залежить спроможність фонду здійснювати пенсійні виплати.

Нацкомфінпослуг, Ради НПФ, КУА і недержавно-пенсійна громадськість (USAID та Світовий банк) докладають чималих зусиль для розвитку накопичувальної пенсійної системи, особливо, НПФ в Україні, адосягнення мізерні. Є три групи проблем, які гальмують хід пенсійної реформи, формування накопичувальної пенсійної системи та недержавного пенсійного забезпечення. Перша – проблеми в корпоративному середовищі, куди входять НПФ, КУА тощо, друга – проблеми в державному середовищі, третя – низький рівень фінансової обізнаності населення.

Щодо корпоративних проблем, то, хоча ринок послуг НПФ ще зовсім невеликий, і водночас простір для дій неймовірно широкий для всіх та й інтереси нібито у всіх спільні, але єдності серед його учасників недостатньо. Візьмемо, наприклад, ставлення до запровадження єдиного порядку визначення чистої вартості одиниці пенсійних внесків – це розрахункова вартість одиниці пенсійних внесків, що визначається шляхом

ділення чистої вартості активів пенсійного фонду на загальну кількість одиниць пенсійних внесків на день підрахунку. Наявність такого порядку посилить довіру до системи НПФ, бо дасть змогу вкладникам порівнювати діяльність різних фондів, бути в курсі того, що відбувається з їхніми пенсійними грошима, і на цій основі приймати обґрунтовані рішення. Світовий досвід засвідчує, що немає іншого шляху для завоювання довіри вкладників, ніж відкритість інформації та зрозуміла система оцінки результатів роботи фондів [4].

Крім того, слід приділити увагу й збільшенню пропозиції якісних інструментів інвестування для пенсійних фондів. Оскільки їхні активи мають довгостроковий характер, а акції більш стійкі до інфляції ніж боргові інструменти, варто дозволити підвищити частку акцій в портфелі НПФ принаймні до 60 %.

Потрібно також дозволити пенсійним фондам купувати цінні папери інститутів спільного інвестування. ІСІ – це інвестиційні фонди та взаємні фонди інвестиційних компаній, корпоративні інвестиційні фонди та пайові інвестиційні фонди, створені відповідно до законодавства. В усьому світі є така практика, бо тим самим зменшуються ризики управління коштами. До того ж ці фонди диверсифіковані і з них завжди НПФ може вийти [4].

Щодо проблем державного рівня, вперше про НПФ і створення в Україні трирівневої пенсійної системи йдеться в указі Президента від 1998 року. Але зараз складається враження, що досі у високих державних інституціях панує думка: пристойну пенсію можна отримувати в рамках існуючої державної солідарної системи. Варто лише її реформувати, збільшити ресурси пенсійного фонду, справедливо призначити державні пенсії. Але в країнах Європи ще на початку 90-х років зрозуміли, що державна пенсія може забезпечити лише прожитковий мінімум. А все інше має бути за рахунок другого і третього рівнів.

Щодо вітчизняних реалій фінансової обізнаності населення, то варто відзначити, що ступінь поширення фінансових послуг в Україні залишається низьким, особливо у порівнянні з європейськими державами. Так, за

результатами першого всеукраїнського соціологічного дослідження «Фінансова грамотність та обізнаність в Україні» було встановлено, що 39 % населення нашої країни не мають банківських рахунків. Більшість громадян користуються лише базовими фінансовими послугами, серед яких – оплата комунальних платежів через банк (72 %), користування пластиковою картою (68 %), проведення платежів через термінали платіжних систем (38 %). Однак населення практично не користується так званими інвестиційними послугами, зокрема такими фінансовими інструментами, як акції, облігації або інвестування в недержавні пенсійні чи інвестиційні фонди.

При цьому українці не зацікавлені в отриманні більшого обсягу інформації про фінансові продукти. Це пояснюється низкою причин – браком коштів для здійснення інвестицій, слабкою довірою до фінансової системи взагалі або простим нерозумінням того, як користуватися фінансовими послугами [10].

Місце НПФ в структурі пенсійного забезпечення, можна розглядати в двох аспектах:

- а) через механізм формування фінансових ресурсів та рух грошових потоків у цій системі;
- б) як показник активності клієнтів сфери НПЗ.

Механізм руху грошових потоків в пенсійній системі через НПФ відіграє ключову роль у формуванні інвестиційних ресурсів для внутрішнього економічного розвитку країни. Запроваджувана пенсійна система повинна перерозподілити рух грошових потоків таким чином, щоб сформувати основні виплати та внески через другий та третій рівні.

Солідарна пенсійна система на сучасному етапі становлення формує в собі основні пенсійні ресурси у вигляді обов'язкових внесків громадян та їх роботодавців. Високі ставки внесків змушують останніх приховувати фактичний фонд оплати праці, зменшуючи тим самим надходження до бюджету Пенсійного фонду, який стає дефіцитним. Виникає потреба компенсувати недостатність коштів на виплату пенсій сучасним пенсіонерам

через Державний бюджет України. Запровадження другого та третього рівнів повинне вирішити проблему низьких пенсій та надати можливість громадянам отримувати пенсії, відповідні їх заробіткам в період трудової діяльності.

Зрілість системи НПЗ можна визначити за ступенем розповсюдження послуг серед середніх та малих підприємств, а також через фізичних осіб. За даними Нацкомфінпослуг максимальна кількість укладених пенсійних контрактів НПФ саме з фізичними особами. Але на сучасному етапі розвитку пенсійної системи, вони не є визначальними пайовиками фондів, оскільки середня сума пенсійних внесків на один укладений контракт від фізичних осіб значно менша ніж від юридичних. Разом з тим, в умовах початкового етапу формування фінансових ресурсів пенсійні фонди позиціонують себе переважно на великих вкладників, якими є юридичні особи[3].

Зазначимо шляхи вдосконалення системи НПЗ:

- Необхідно вдосконалити відповідну законодавчу базу, спираючись на вже отриманий досвід впровадження НПФ.
- Досягнення оптимального для учасників фондів співвідношення між рівнями ризиків і прибутковістю в інвестиційних портфелях НПФ - шляхом внесення урядових змін до регуляторної бази в рамках ширшої програми розвитку ринків капіталу.
- Слід скасувати обмеження на операції з валютою і розглянути можливість запровадження управління ризиками, підпорядкованого детальніше розробленому регулюванню, що має передбачати інвестування в ліквідні інструменти з низьким рівнем ризику, які перебувають в обігу на розвинутих ринках.
- Регулятори повинні дозволяти здійснювати інвестиції лише в такі активи, для яких можна застосовувати методи оцінювання вартості, єдині для всіх фондів.
- Підвищення рівня управління інвестиційним портфелем фонду,

- завдяки запровадженню в законодавстві загальних положень про управління ризиками та накладенню обмежень на частки акціонерного капіталу, які може утримувати НПФ.
- Дотримуватися граничних допустимих обсягів інвестицій, шляхом моніторингу дотримання законодавчо встановлених обмежень щодо інвестування пенсійних активів, який має ґрунтуватися на їх середньомісячних значеннях.
 - Вирішити питання низького рівня прозорості НПФ в Україні шляхом запровадження обов'язковості використання суб'єктами НПЗ міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).
 - Вирішити питання з кількістю недержавних пенсійних фондів, із нерівномірним розміщенням фондів по Україні.
- Також важливим для належного функціонування недержавних пенсійних фондів, зокрема щодо залучення пенсійних активів, є підвищення рівня роз'яснювальної роботи серед населення, роботодавців, профспілок, об'єднань громадян та юридичних осіб, зокрема:
 - а) поширення серед населення інформації про переваги недержавного пенсійного забезпечення та можливості отримання додаткових виплат під час досягнення громадянами пенсійного віку внаслідок участі в НПФ;
 - б) запровадження системи публічної оцінки фінансового стану НПФ шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів та введення в дію системи розкриття інформації про недержавні пенсійні фонди.
 - Вирішити наявність непрозорої конкуренції шляхом посилення захисту прав споживачів що будується на принципах:
 - а) зрозумілості (прозорості) - щоб споживачі могли розуміти даний пенсійний продукт та порівняти його з інших подібних заощаджувальними продуктами;
 - б) простоти – щоб споживачі могли робити обґрунтований вільний вибір з метою забезпечення максимального прибутку у довгостроковій перспективі та залишатися відповідальними за свій вибір.

- Також, потрібно створити єдиний, державний орган контролю за діяльністю суб'єктів недержавних пенсійних фондів.
- Підвищення ефективності управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавним компаніям функцій управління пенсійними активами.

Актуальність цих шляхів посилюється у зв'язку з тим, що удосконалення пенсійної реформи відповідатимуть удосконаленню всієї економічної системи тому, що створення обов'язкового накопичувального фонду та системи недержавних пенсійних фондів створять додаткові стимули для виходу економіки з тіні та слугуватимуть великим потенціалом фінансових ресурсів для інвестування і розвитку економіки.

ВИСНОВКИ

Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницької організації), функціонує і проводить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників. Діяльність недержавного фонду базується на принципах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Фонд залучає пенсійні внески вкладників, інвестує кошти з метою їх захисту від інфляції та їх примноження, а пізніше здійснює пенсійні виплати учасникам за рахунок накопичених пенсійних активів.

По видам НПФ розділяються на: відкриті, корпоративні і професійні. На сьогоднішній день найбільшою популярністю користується відкриті недержавні пенсійні фонди, унаслідок того, що характеристики таких фондів відповідають інтересам професійних учасників фінансового ринку, перш за все як об'єкт бізнесу. Тоді як інші види фондів ближче стоять до корпоративних інтересів засновників-працедавців. Єдиним органом управління НПФ є Рада фонду, яка здійснює контроль за поточною діяльністю фонду і вирішення основних питань пов'язаних з діяльністю фонду.

Контроль над недержавними пенсійними фондами більший, ніж над звичайними фінансовими інститутами. Для них існують свої нормативи, звітність, є регуляторний орган – Національна комісія із регулювання ринків фінансових послуг. Контроль також здійснюють Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольний комітет України, НБУ. Ураховуючи викладене, можна констатувати, що Нацкомфінпослуг, зокрема Департамент нагляду за недержавними пенсійними фондами, сприяє створенню дієвої системи недержавного пенсійного забезпечення, системи, яка гарантує отримання громадянами додаткових до загальнообов'язкового пенсійного страхування виплат.

В Україні система недержавного пенсійного забезпечення знаходиться на початковому етапі становлення, проте розвивається високими темпами. Упісля кризовий період відбулося зменшення кількості недержавних пенсійних фондів, проте з року в рік зростає загальна кількість укладених пенсійних контрактів, кількість осіб, що отримують пенсії, та загальний обсяг пенсійних виплат. Позитивно характеризує діяльність НПФ також постійне зростання у ВВП країни активів НПФ, пенсійних внесків та пенсійних виплат. Підвищення ефективності діяльності НПФ підтверджується постійним зростанням пенсійних виплат по відношенню до активів та до пенсійних внесків.

Проведений аналіз функціонування НПФ з 2012 – 2016 роки показує те, що протягом цього періоду спостерігається тенденція до зменшення кількості НПФ та їх адміністраторів, але показники роботи НПФ з кожним роком збільшується, про це свідчить збільшення учасників фондів, збільшення кількості укладених контрактів приріст активів та інше.

З урахуванням зазначених факторів подальші дослідження щодо розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні мають включати удосконалення нормативно-правової бази у сфері регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів, усунення недоліків оподаткування їх діяльності, розроблення комплексу заходів щодо інформування громадян про розвиток недержавного пенсійного забезпечення. За умови запровадження всіх зазначених заходів можна сподіватись на стабільний розвиток недержавних пенсійних фондів, що сприятиме стабілізації пенсійної системи України та підвищенню рівня життя осіб пенсійного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внукова Н. М. Соціальне страхування : кредитно-модульний курс : навчальний посібник / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьменчук. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 412 с.
2. Гановська Д. І. Перспективи розвитку НПФ в Україні / Д. І. Гановська // Регіональна економіка. – 2006 – № 4. – С. 207 – 210.
3. Демченко М. В. Сучасний стан та проблеми розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні [Електронний ресурс] / М. В. Демченко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. / Офіційний сайт. – Режим доступу
4. Динь І. М. Проблеми функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні: монографія / І. М. Динь – Луцьк, 2006. – 332 с.
5. Кропельницька С. О. Соціальне страхування : навчальний посібник / С. О. Кропельницька, Т. В. Солоджук. – вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 336 с.
6. Мальований М. І. Соціальне страхування : навчальний посібник / М. І. Мальований, П. К. Бечко, В. П. Бечко. – К.: Цент учбової літератури, 2012. – 484 с.
7. Мелешко О. В. Концептуальні засади формування фінансових ресурсів недержавною системою пенсійного забезпечення в Україні / О. В. Мелешко // Національна економіка в умовах зміни ролі та місця людини всистемі суспільного виробництва : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Бізнес Інформ. - № 11. – 2009. – С. 55-57.
8. Михайлов А. В. НПФ – сьогоднішній погляд а майбутнє : навчальний посібник / А. В. Михайлов, А. І. Ткач. – К.: «САД Савчина». 2001. – 246 с.
9. Момотюк Л. Є. Роль недержавних пенсійних фондів у системі пенсійного забезпечення / Л. Є. Момотюк // Фінанси України. – 2006. - № 5. – С. 71-77.

10. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг : Навчальний посібник / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К.: Знання, 2010. – 532 с.

11. Петрушка, О. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників/ О. В. Петрушка //Збірник наук. праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. – лист. 2016 р., м. Тернопіль – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С.101–103.

12. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2012рік [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України // Офіційний сайт. – Режим доступу :http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2012.pdf. – Назва з екрану.

13. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2013рік [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України // Офіційний сайт. – Режим доступу :http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2013.pdf. – Назва з екрану.

14. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2014рік [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України // Офіційний сайт. – Режим доступу :http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2014.pdf. – Назва з екрану.

15. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2015 рік [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України // Офіційний сайт. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2015.pdf. – Назва з екрану.

16. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2016 рік [Електронний ресурс] / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України // Офіційний сайт. – Режим доступу :http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_2016.pdf. – Назва з екрану.

17. Поворозник В. О. Фондовий ринок України на сучасному етапі: проблеми та шляхи вирішення / В. О. Поворозник// Стратегічні пріоритети. – 2007. - № 1(2). – С. 42.

18. Примостка О. О. Фінансові установи в системі недержавного пенсійного забезпечення / О. О. Примостка // Фінанси України. – 2004. № 6. – С. 56.

19. Про недержавне пенсійне забезпечення Закон України від 09.07.2003 № 1057 – IV[Електронний ресурс] /Верховна Рада України – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> - Назва з екрану.

20. Юрій С. І. Соціальнострахування : підручник / С. І. Юрій, М. П. Шаварина, Н.В. Шаманська. – К. : Кондор, 2007. – 507 с.